

Pierre Lascoumes, Pierrette Poncela, Pierre Lenôël, *A nom de l'ordre. Une histoire politique du code pénal*, Paris 1989, ss. 404 (w tym aneksy źródłowe i teksty kodeksów 1791, 1810 oraz indeksy).

Godna uwagi praca zespołu została pomyślana jako swego rodzaju głos historyków prawa w toczącej się we Francji dyskusji o konieczności uchwalenia całkowicie nowego kodeksu karnego. Praca dzieli się poza wstępem na trzy części: 1. *Le Pénal à l'Aube de la Révolution*; 2. *Nouveaux Droits et Nouveaux Devoirs: le Code Pénal Revolutionnaire* (obejmuje rozważania nad okresem 1789-1791-1795); 3. *Variations sur l'Ordre retrouvé: le Code Pénal Napoléonien*. Pracę zamyka krótkie podsumowanie, w którym autorzy stawiają pytanie w jakiej mierze filozofia i konstrukcja Code pénal wytrzymały próbę czasu. Każda z części przedstawia genezę kolejnych sytuacji legislacyjnych, przebieg prac kodyfikacyjnych oraz analizę syntetyczną każdego kodeksu. Autorzy po raz pierwszy we Francji podnieśli w sposób zasadniczy znaczenie tekstów roku 1791. Na s. 9 czytamy: „Le code de 1791 est toujours en vigueur, non seulement en filigrane du droit pénal actuel, mais aussi très directement dans la sélection et la hiérarchisation des intérêts défendus et leur pondération par des peines, même si leurs formes ont connu quelques changements”. Takie postawienie sprawy odsyłające autorów Code z 1810 do ich poprzedników z 1791 (na czele z Lepelletier Saint-Fargeau) stanowi istotne novum w spojrzeniu na ewolucję prawa karnego w dobie Rewolucji.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)

Jacques-Guy Petit, *Ces peines obscures. La prison pénale en France 1780-1875*, Paris 1990, ss. 749.

Problematyka przestępczości i dziejów więziennictwa cieszy się we Francji w ciągu ostatnich 15 lat niesłabnącym zainteresowaniem i zwłaszcza w zakresie dziejów więziennictwa w XIX w. dokonano wiele¹¹. Autor przecież - naprzód w swej monumentalnej dysertacji dla uzyskania doktoratu państwowego z zakresu historii prawa (w 1988 r. tekst liczył 1411 stron!) a obecnie w uzupełnionej a zarazem mocno skondensowanej pracy liczącej przecież blisko 750 stron druku podjął próbę zarysowania pełnego obrazu więziennictwa francuskiego w XIX w. Praca liczy 550 stron tekstu, 100 stron przypisów oraz aneksy źródłowe, a została zaopatrzona pieczołowicie w wykaz wykorzystanych materiałów, indeksy oraz liczne wykresy, grafiki itd. Podział omawianej pracy nastąpił na dwie zasadnicze części: pierwsza, wprowadzająca, to przedstawienie sytuacji i roli więzienia w systemie karnym od 1780 do 1815 r. Część II, bardzo obszerna, obejmuje w analitycznym układzie ewolucję wszystkich podstawowych wątków tematyki dla okresu od 1815 do 1875. W tej części II otrzymaliśmy rozważenie przepisów prawnych i teorii penitencjarnej obowiązującej, by jedno i drugie następnie skonfrontować z rzeczywistym obrazem więziennictwa. Niektóre kwestie jak problem finansowania więziennictwa i zasadniczy tu rezultat złowrogi przymusowej pracy więźniów

¹¹ Por. m.in. klasyczne acz w niejednym dyskusyjne dzieło M. Foucault, *Surveiller et punir*, Paris 1975; P. Deyon, *Le temps de prisons*, Paris 1975; pracę zbiorową pod dyr. J. Guy-Petit pt. *La Prison, le bagne et l'histoire*, Paris 1984, oraz pracę zbiorową pt. *Galères, bagnes et prisons en France*, dir. Y. Castan, Toulouse 1990. Wyłącznie wiekowi XIX poświęcony został także zbiór studiów pod red. M. Perrot pt. *L'ossible Prison. Recherches sur le système pénitentiaire au XIX^e siècle*, Paris 1980. Dodajmy do tego liczne studia szczegółowe publikowane głównie na łamach „Annales Economies-Sociétés-Civilisations”.

wydawanych na łaskę i niełaskę prywatnego przedsiębiorcy (s. 419-468), bądź stosunek personelu więziennictwa do więźniów zostały przedstawione na bardzo szerokim tle informacji źródłowej dotąd nieznanej. Podobnie i z wieloma aspektami życia więźniów (język więzienny, przemoc w więzieniu, rola seksu, religii, śmiertelność, aspekty życia codziennego). Autor pozostawił na boku - i słusznie — problem specyficznej represji typu politycznego i interesował się jedynie analizą procesu wykonania kary wobec przestępców pospolitych. Obraz ogólny jaki się przed nami roztoczył nie jest pociągający i daleki od często głoszonych założeń humanitarnych: *Dès ses débuts, la prison pénale est parée de bonnes intentions* (s. 9). Kara więzienia - w systemie Kodeksu Karnego 1810 r. --- nie była wprawdzie karą najcięższą, ani najważniejszą skoro szafowano szeroko karami śmierci i karami deportacji (*le bagne*) na ciężkie roboty do kolonii jednakże była karą najczęstszą i miała szczególne konsekwencje społeczne. Istnieje m.in. pogląd, iż istnienie systemu lichy płatnej pracy więźniów odgrywało, przynajmniej po drugiej połowie XIX w., istotną rolę nie tylko w gromadzeniu bogactw doby drapieżnego kapitalizmu lecz także służyło jako motyw hamujący wzrost płac pracowników zatrudnionych w podobnych zawodach poza manufakturami więziennymi. To dopiero rok 1875 wraz z nową ustawą o więziennictwie i epoka III Republiki, które krok po kroku zmieniły w jakiejś mierze ponurą rzeczywistość więzień francuskich pierwszej połowy XIX w.

STANISŁAW SALMONOWICZ (Toruń)